

Rudolf Steiner – en veiviser mellom positivisme og konstruktivisme

TROND SKAFTNESMO i samtale med Ingunn Kroken

Trond Skaftnesmo, kaller du deg antroposof?

Ja, hvis jeg blir spurt om det eller utfordret på det, men jeg har ikke noe behov for å gå rundt og kalle meg det. Egentlig burde jo ikke spørsmålet besvares før en vet hva spørsmålsstilleren mener med å være «antroposof». Jeg tror f.eks. ikke på antroposofi, i noen annen forstand enn en matematiker tror på matematikk.

Hvor lenge har du kalt deg antroposof?

I denne inkarnasjonen mener du (smil)? Fra jeg var 17-18 år og gikk på gymnasiet.

Hvilke spørsmål hadde du som gjorde at du kom til antroposofien?

De grunnleggende eksistensielle spørsmålene: Hvor kommer vi fra? Hvor går vi hen? Hva gjør vi her? For meg var antroposofien en genuin gjenkjennelse. Ifølge Platon er jo all kunnskap *anamnese*, erindring. Vi gjenkjenner noe vi viste fra før. Dette var for meg en veldig sterk opplevelse. Jeg kom fra et miljø blottet for enhver antroposofisk idé. Det var ingen antroposofier i ti miles omkrets der jeg vokste opp. Så kom jeg tilfeldigvis over en bok på biblioteket. Den het *Mellom Vest og Øst* og er en samling foredrag Steiner holdt på en Vest-Øst-kongress i Wien i 1922. Disse foredragene er holdt i en nokså åpen og eksoterisk tone. Jeg skjønnte likevel ikke så mye av det, jeg var bare 16 år. Og jeg ante slett ikke hva som stakk bak av «okkulte» innsikter. Men så fikk jeg låne en bok skrevet av den anglikanske presten A. P. Shepherd. Det var en innføringsbok i antroposofi. Idet han skildret Steiners bilde av jordutviklingen og en del andre sentrale emner, var det en umiddelbar gjenkjennelse. Det var så sterkt at jeg visste hva som kom på neste side, jeg kjente dette terrenget! Jeg kunne ikke redegjøre for hvordan det kunne

Trond Skaftnesmo

Født 1959, naturforvalter fra UMB (1983), filosof fra UiO (1999). Arbeider nå som doktorgradsstipendiat ved RSH. Faglærer i biologi mv. på vgt i Steinerskolen.

Har utgitt bøkene *Frihetens biologi* (2000), *Genparadigmets fall* (2005) og *Bevissthet og hjerne* (2009). Trond Skaftnesmo er også styremedlem i Antroposofisk Selskap i Norge.

Ingunn Kroken er sekretær i Dialogos Medie- og Ressurscenter (www.dialogos.no)

Samtalen fant sted 27. mars 2009.

være slik, men jeg visste at dette var noe jeg allerede kjente til, jeg måtte bare minnes om det.

Hva var det som især interesserte deg den gangen i forhold til nå. Har det forandret seg?

Det har ikke forandret seg så mye, annet enn jeg har spesialisert interessen i mange retninger. Den gangen var jeg mest interessert i de store spørsmålene, verdensutviklingen, kristendommens rolle, reinkarnasjon og sånt. Senere har jeg gått inn i visse tema som biologi, goetheanisme, filosofi osv.

Men synes du fremdeles det er interessant å lese om verdensutviklingen og de store spørsmål?

Nå har jeg jo lest alle grunnbøkene, og jeg leser dem gjerne om igjen. Jeg får ikke tid til det så ofte, men om jeg gjør det, er det mer som en meditasjon. Da lar jeg disse bildene leve opp i meg og fornemmer kraften i dem. Men siden

jeg nå er fortrolig med disse bildene, har de naturlig nok ikke den samme virkningen som de hadde den gang.

Så det var det religiøse og de store bildene som tiltalte deg?

Ja, helt klart. *Frihetens filosofi* stiftet jeg bekjentskap med mye senere, da jeg begynte å studere på Landbrukshøyskolen på Ås. Da var jeg over 20 år. Den gikk ned som loff og smør. Den var umiddelbart tiltalende for meg. Den var så gjennomlyst, det var som å lese en god matematikk-bok der en forstår alle bevisene til bunns. Slik var det med *Frihetens filosofi*. Jeg kan ikke si det samme om mange andre av hans grunnbøker, der han bruker veldig mange vanskelige bilder. *Frihetens filosofi* er som en lang tankemeditasjon for meg.

Du begynte på NLH (nå UMB) rett etter gymnaset?

Ja. Det vil si, jeg tok først forkurset på landbruks-skolen i Vefsn, Mosjøen. Etter NLH tok jeg pedagogisk seminar i Trondheim og begynte på filosofistudiet, samtidig som jeg ble sivilarbeider på Steinerskolen. Siden har jeg blitt innenfor rørsla. Jeg hadde egentlig ikke tenkt å bli steinerskolelærer, men det ble nå bare slik. Jeg ble vikarlærer og så balla det på seg ...

Tabloidutgaven av antroposofi i en setning?

Steiners egen definisjon er presis: Antroposofi er å føre det åndelige i mennesket til det åndelige i verden. En annen måte å si det på er at antroposofiens oppgave er å finne broene mellom det religiøse, det vitenskapelige og det kunstneriske.

Jeg har tiltro til at et slikt prosjekt er fornuftig, fordi verden der ute faktisk henger sammen. Det er derfor fornuftig og nødvendig å utvikle et koherent verdensbilde. Men det er mange som er redde for nettopp det. De mener at et sammenhengende verdensbilde må bli «totalitært» på en eller annen måte. Da må vi spørre oss: Er virkeligheten selv totalitær? Og henger ikke virkeligheten selv sammen? Hvis det finnes en åndelig dimensjon i tilværelsen, så er vel ikke dette en isolert del av tilværelsen, men en sak som angår all vår tilværelse.

I vitenskapen har man delt verden i to deler. Det er kjent som «the two cultures»: naturvitenskapen og humaniora. Naturvitenskapen skal ta seg av materiens verden, naturen (som da oppfattes som materie, rett og slett), og humaniora skal ta seg av bevisstheten og dens produkter. Men nå henger de to «verdener» vitterlig intimt sammen. De henger ikke minst sammen i vår egen kropp; vi er kjøtt, blod og bevissthet vevd sammen i ett. Dette er et tilstrekkelig grunnlag for å innse berettigelsen av et prosjekt som antroposofien, dvs. et forsøk på å forstå som et hele som foreligger som et hele. En kan selvsagt mene at dette prosjektet ennå ikke holder mål, men berettigelsen av *målsetningen* skulle det prinsipielt sett være mulig å innse.

Men dette kommer du ikke langt med i dagens vitenskapelige debatt?

Nei, men ting endrer seg. Selvfølgelig blir en møtt med at «du kommer ingen vei» og «de store spørsmålene har vi jobbet med i 2000 år» osv. Men vi kan i dag arbeide med «de store spørsmålene» ut fra et helt annet grunnlag enn man kunne før. Sammenhengen mellom de to «verdener» kan vi jo også erfare i vår egen kropp. Vi har et nærliggende undersøkelsesfelt der. Og det vi lærer er at årsakspilen peker begge veier i relasjonen mellom materie og ånd. Gjennom elementær egen erfaring kjenner vi hvordan bevisstheten virker på kroppen helt inn i vårt velbefinnende og helsa vår, og selvfølgelig hvordan kroppen virker tilbake på bevisstheten.

Når en er forkjølet tenker en ikke så bra som når en er i god form ...

Ja, så elementært, og slik vet vi av egen erfaring at det er en kontinuitet mellom kropp og bevissthet. Da står vi igjen med ett grunnleggende spørsmål: Hvor har denne kontinuiteten sin opprinnelse fra? Er det materien som har «bygd seg opp til» å bli bevisst, eller er det omvendt bevisstheten – ånden – som har skilt materien ut av seg? Det finnes ikke noen andre alternativer, om en tenker monistisk. Ut fra dette har jeg kommet frem til at det essensielt finnes kun tre mulige ontologier eller værensforståelser. Det ene er dualismen som er vår kulturs allmenne

værensforståelse, der ånd og materie oppfattes som vesensforskjellige virkeligheter. Dualismen står seg ikke for en tankemessig prøvning. Så har vi to mulige monismer: materialistisk monisme og spiritualistisk monisme. Den materialistiske monismen sier at materien er alle tings mor. Ifølge den spiritualistiske monismen er ånden alle tings mor.

Og hvor vil du plassere deg der?

Selvfølgelig i den siste posisjonen, som vel å merke ikke må forveksles med en subjektivistisk idealisme å la «verden er min forestilling». Å snøre seg inn i sitt eget private bevissthetsrom på denne måten er en avsporing. Ånd er mer enn den dråpen i havet som vår private bevissthet utgjør.

Og her tenker du vel i en god gammel, gnostisk tradisjon?

Ja, det kan du si, men gnostikerne hadde problemer med å anerkjenne og verdsette materien som noe reelt. En moderne spiritualist må verdsette materien – med alle dens kvaliteter.

Det er vel forskjellen mellom antroposofien og mange andre spiritualistiske retninger?

Ja, antroposofien forakter ikke materien. Men hva betyr det å se på materien som kondensert spiritualitet? Vel, så sant vi erfarer materien som bestemte kvaliteter, og det gjør vi jo, så erfares den i bevissthetsrommet og forsåvidt som noe sjelelig-åndelig. Hvis den ikke uttrykker seg på sjelelig eller åndelig måte, det vil si i og for bevissthetsrommet, kan den jo ikke erfares. Da blir den bare noe abstrakt, en metafysisk påstand.

Da har du på en måte personifisert materien bare ved måten å si det på?

Ja vel, men vi opplever jo kvaliteter – som tyngde, masse, hardhet osv. Å kalle dette materiens uttrykk viser slektskapet til de uttrykkskvaliteter vi erfarer hos for eksempel mennesker og dyr. De har sine kvaliteter, materien har sine.

Hva inspirerer deg i dag mest av Steiners skrifter i forhold til før?

Det jeg jobber mest med for tiden er Steiners erkjennelsesfilosofi. Hele antroposofien inspirerer

meg, men man spesialisere seg jo i ulike felt. Nå har jeg nettopp oversatt den lille boka *Grunnlinjer av en erkjennelsesteori for Goethes verdensanskuelse med særlig henblikk på Schiller* (GA2). Gjennom arbeidet med denne har jeg også nyllest *Sannhet og vitenskap* (GA3) som kom ut på norsk i 1954. Gjennom å arbeide med disse to skrifterne – jeg har skrevet en del essay om dette – har jeg kommet mye dypere inn i Steiners erkjennelsesteori. Jeg ser at Steiner viser en vei ut av et dilemma vitenskapen står midt inne i nå, dilemmaet mellom positivisme og konstruktivisme.

Positivistene har en objektivistisk tilnærming til vitenskapen. For dem er idealet så å si å minimalisere menneskets rolle i forskningen. Subjektet er en feilkilde, subjektet forstyrrer objektiviteten i forskningsprosessen. Men de klarer jo ikke å utelukke subjektet! Subjektet er det som stiller spørsmål, som velger metodene og som registrerer hele forskningen. Den rendyrkede positivismen blir en rendyrket illusjon. Det er den ene fallgraven.

Den andre fallgraven er at idet en oppdager subjektets betydning, gir man det all betydning. Man blir kulturellevistisk. Vi konstruerer vårt verdensbilde. Vitenskapen er en konstruksjon, verden er en konstruksjon. De to polaritetene er ekstreme, men de lever i vitenskapen som tendenser, og det er en krig mellom disse to posisjonene på mange institutter. Hvis du spør hvor Steiner står i forhold til dette, så står han ved syntesen av disse motsetningene, som jeg kaller «objektiv konstruktivisme».

Hva legger du i det?

Man kan bruke mange betegnelser, mitt forslag er «objektiv konstruktivisme». Steiner gir konstruktivistene rett i at vårt verdensbilde faktisk er konstruert, det kommer ikke på et sølvfat til oss. Både våre begreper og vår sansning er en anstrengelse fra vår side. Vi kan ikke bare åpne øynene, vi må faktisk bruke begreper for å kunne se noe. Vi ser ikke mer enn vi innses. Det viste Steiner veldig tydelig. Det er en innsikt som fenomenologien senere har jobbet frem, dette at vi ser intensionalt.

Ja, dette at vi har «fordommer» har vi lært av fenomenologien.

Nettopp, ser jeg et bord, så ser jeg ikke en samling av treplanker, men et «bord». Det er begrepet som gjør meg i stand til å se at det er et bord. Men Steiner gir på den andre siden positivistene rett i at vi har tilgang til «verden der ute». Det vi konstruerer som begreper kan uttrykke verdens vesen. Den ideen som gjør meg i stand til å se bordet som «bord», er faktisk den samme ideen som formet bordet. En slik posisjon kan vi bare komme til hvis vi godtar ideen som en del av verden. Og hvorfor skulle vi ikke det?

Ja, hvorfor skulle vi ikke det når vi lar alt annet være en del av verden ...

Når jeg ser dette bordet som bord, ser jeg faktisk en idé materialisert. Da leser jeg ikke noe annet ut av tingen enn det som er lagt inn i den. Det er det jeg kaller «objektiv konstruktivisme». Så, ja – vi konstruerer vårt verdensbilde, men det betyr ikke at vi er avskåret fra «den virkelige verden».

Det er interessant, da du begynte med antroposofien var det de store spørsmål og linjer som interesserte deg, mens du nå er opptatt av de små detaljene ... Hva kommer etter postmodernismen?

Krigen mot det spirituelle, akademias svar på «the war on terror», kan du si. Vi ser allerede en økende polarisering, anført av aggressive ateister som Richard Dawkins og Daniel Dennett. Dette er folk som vil rense vitenskapen – og samfunnet – for alt spirituellet. De står for en ateistisk fundamentalisme. Det er et slags program det også. Og pendelen slår dermed stikk motsatt i forhold til det som var postmodernismens åpne program, der parolen så å si var «anything goes». Vi skjønnte jo at dette ikke kunne vare ...

... nei, de fant jo aldri et fast punkt, og da blir det kan hende litt vanskelig å holde bygningen oppe?

Ja, nettopp. I visse fag er det krig allerede, med nokså fastlåste fronter. Innenfor molekylærbiologien er dette kanskje mest åpenbart. Jeg vet

ikke nøyaktig hvor mange molekylærbiologer det gjelder, men jeg vil anta at mer enn 90 % har solgt seg til kapitalen, enten bokstavelig eller ideologisk. I genteknologien ligger det masse penger, og molekylærbiologer har store økonomiske interesser innenfor genteknologiske prosjekter. I Norge sover vi vår Tornerosesøvn i forhold til dette med grensene mellom forskning og kommers. I USA er disse grensene langt på vei visket ut. Det er blitt «big money and bad science» – en potensielt dødbringende blanding. De forskere som ikke vil gå med på den veien blir en sær utgruppe, som blir nokså aggressivt selvbeskyttende på fagets vegne.

«Krigen mot det spirituelle er akademias svar på «the war on terror». Dette er folk som vil rense vitenskapen for alt spirituellet.»

Hvis jeg som biograf skulle

skrive ditt liv hva ville jeg da finne av «antroposofiske spor» i ditt liv? Ditt daglige virke? Maten du spiser?

Ja, jeg forsøker å holde meg mest mulig til økologisk mat. Men ellers viser vel de bøkene jeg har skrevet hvor jeg har investert min energi. Mitt sentrale prosjekt er en spirituell forståelse av naturen, goetheanismen. Jeg opplever hvor ødeleggende det er med en materialistisk tenkning i vår omgang med naturen. Materialismen er på sitt mest uskyldige når den anvendes på rent fysiske, døde ting. Der er den på sin plass, der har den sin oppgave. Men når du begynner å bruke materialistisk tenkning på liv og bevissthet, da blir det mer ødeleggende. Jeg har også sett eksempler på materialismen i psykiatrien. Jeg var veldig engasjert i Arnold Juklerød-saken. Der fikk jeg se på nært hold hva materialistisk tenkning anvendt på bevissthet, kan føre til – som kirurgisk og kjemisk lobotomi. Og hele genteknologien er en demonstrasjon på hva en materialistisk tilnærming til livet kan føre til. Det er ikke småtterier vi her står ovenfor. I sin ytterste konsekvens gjelder det et være eller ikke-være for vår fremtid på jorden.

Hvordan kan du si det? Genteknologi er jo veldig bra synes mange, for da kan en slutte å bruke

organer fra fattige mennesker og i stedet dyrke frem egne organ, – er ikke det fint da?

Problemet er at vi ikke overskuer konsekvensene av de inngrep vi gjør. Vi vet rett og slett ikke hva vi holder på med. Mest åpenbart blir dette når vi setter ut nye, genmodifiserte organismer i naturen og slik bruker biosfæren som forskningslaboratorium. Vi har bare én biosfære, og forskjellen mellom genetisk forurensning og vanlig forurensning er formidabel. Kjemiske stoffer brytes ned, før eller siden. Vi sliter jo fortsatt med stoffet DDT. Men da vi forstod at vi hadde gjort en bommert, kunne vi forby stoffet og giftkonsentrasjonen gikk langsomt nedover. Det tar lang tid, men før eller siden blir vi kvitt det. Med genetisk forurensning er det motsatt; den har tendens til å øke. Vi har her en forurensningstype som er mye, mye farligere enn den kjemiske. Bare for å ta et prinsipielt mulig scenario: Vi lager en bakterie som viser seg å ha den uheldige «bieffekten» at den tar livet av meitemark. Hvis en slik bakterie slipper ut i naturen vil vi ha et kjempeproblem. Kunne vi overleve uten meitemarken? Det er den størrelsesorden vi snakker om.

Men er det noe felt der du allerede tenker «Oj, oj – dette er skummelt»?

Ja, vi har mange eksempler ... Pollen fra bt-mais tar livet av monarksommerfuglens larver. Husdyr som er blitt foret med genmodifiserte produkter har lidd en brå og mystisk død, men dette er blitt neddyssset. Forskningsmateriale blir bare skjøvet til siden og begravd. Ett eksempel: En bonde i Tyskland stilte gården og buskapen sin til disposisjon for selskapet Syngenta, for forsøk med genmodifisert mais (Bt-176). Plutselig begynte husdyra hans å bli syke og mange døde. Tilslutt sa han at dette ville han ikke være med på lenger, det var dyreplageri. Han var ikke i tvil om at dette kom fra foringen, for han hadde ikke endret noe annet ved driften på gården. Man trakk tilbake forsøk med denne typen mais, og så begynte Syngenta en svertekampanje mot bonden. For å dekke over sine spor sa de at han var en dårlig bonde som hadde vanrøktet dyra sine. Sånn er det hele tiden. Et annet eksempel: En forsker ved Rowett Research Institute i Skottland, Árpád Pusztai, drev forsøk med genmodifiserte poteter. Han foret

rottene med disse potetene som var tilsatt gener fra snøkløkker for at potetene skulle bli mer frostresistente, – kjekt å kunne sette poteter i februar, ikke sant?

Etter noen ukers foring ville han undersøke de indre organene i rottene. Han sammenlignet da rotter som hadde blitt foret med vanlig potet, og de som var blitt foret med genmodifiserte poteter. Han oppdaget til sin forskrekkelse at den siste gruppen hadde fått store endringer på organnivå. Noen organer var blitt forstørret, mens andre var blitt mindre.

Så gjør han sitt livs tabbe. Hadde han gått tjenesteveien skulle han ha skrevet en artikkel om dette og fått den publisert, før han lot seg intervju. Dette kunne ha tatt et år eller to, etter en mulig langvarig kamp om artikkelens innhold og utforming. Men han syntes at resultatene var så oppsiktsvekkende og dramatiske at folk måtte få vite om det, for det finnes allerede en del genmodifiserte produkter i matvarekjeden og flere er på vei. Han lar seg altså intervju av lokale TV-stasjoner, og det blir en raskt en riksnyhet. Den ene dagen får han en klapp på skulderen av sin sjef, som sier at det vil gi instituttet status at de har funnet ut dette. Den neste dagen får han sparken. I mellomtiden har noen tatt en telefon. Det viste seg at Rowett-instituttet var sponset av genteknologiselskapet Monsanto, så vi kan tenke oss hvem som hadde tatt den telefonen. Mannen fikk sparken formelt fordi han hadde gjort en feil: Han hadde gått ut med resultater som ikke var kvalitetssikret på riktig måte. Sånn er virkeligheten der ute. Dette er bare toppen på isfjellet. Det er en krig. Det dreier seg om vår overlevelse på jorda som menneske.

Ja, også dette at noen kan ta patent på liv, på naturen ...

Riktig, du kan gjøre en liten forandring på genoppsettet i en organisme, og så har du patent på den organismen. Men i India øker motstanden mot Monsanto og de andre selskapene som vil innføre genteknologien. Anført av Vandana Shiva skjer det her en viktig oppvåkning. Samtidig ser vi at det biodynamiske jordbruket skyter fart nettopp i India. Dette er lyspunkter i en ellers dyster utvikling.

Nå har du brukt uttrykket «goetheanistisk» et par ganger. Kan du forklare hva en «goetheanistisk naturvitenskap» er?

Goethe var i sin tid ikke kjent bare som dikter, men også som naturviter. Han oppfattet selv sin naturvitenskapelige forskning som viktigere enn sin diktning. Det var ikke så mange som delte den oppfatningen, og det gjør man vel heller ikke i dag. Men interessen for hans metode er stigende. Det som interesserer oss i dag er hans metode, mer enn hans resultater. Han forsket på så mange ulike ting som optikk (fargelæren), biologi, botanikk, geologi og meteorologi. Hans metode var hele veien fenomenologien, der spørsmålene «hva» og «hvordan» kommer før spørsmålet «hvorfor». Man løper altså ikke så raskt til spørsmålet om kausalitet, men spør først «hvordan er dette fenomenet». Goethe lot først fenomenet få presentere seg. Hva er det vi står ovenfor her? Beskriv det, dvel ved det, observer det i ulike settinger. Først når en har latt et rikt bilde av fenomenet stige opp i seg kan en begynne å spørre «hvorfor».

Det er mindre reduksjonistisk, en tar ikke bort noen elementer?

Nettopp, du begynner med helheten, og du begynner med et større bilde som du maler med stor detaljrikdom før du begynner å forklare ting. Hvis forklaringen starter før du virkelig har gjort deg kjent med fenomenet, blir det ofte en bortforklaring framfor en forklaring, mener Goethe. Det hører med til saken at Goethe mente at alle fenomen bærer sin egen teori i seg. Så han mener at vitenskapen skal uttrykke de teorier som allerede ligger i tingene. Han sa at fargelærens lover er uttrykt i himmelens blå.

Det er en veldig vanskelig metode, for det krever en enorm objektivitet hos den som forsker? Tenk deg en Hitler som ville lage sine teorier på ulike fenomen ut fra en goetheanistisk metode. Det kan jo lett bli en spinnvill hypotese, – ens eget verdensbilde som en prakker på tingen?

Det er selvfølgelig problemet en står ovenfor i all forskning. Er dette mine private ideer eller er det tingenes ideer som her kommer til uttrykk? Det er et problem som all forskning må ta høyde

for. Det gjør ikke forskningen mer objektiv at de ikke ser dette problemet, eller ikke vier det oppmerksomhet. Goethe så det veldig tydelig, og han mente at forskeren hadde en oppgave i å kultivere seg selv, både etisk og tankemessig slik at han var i stand til å se forskjell på sine private ideer og tingenes idé. Forskeren må utvikle seg selv som redskap. Det var en ganske progressiv idé på Goethes tid, og er det fortsatt. Bortsett fra slike etiske krav som at du ikke skal lyve og ikke bedra, er det lite snakk om forskerens selvskole- ring, at forskeren faktisk må sette visse krav til seg selv og skolere seg selv i objektivitet.

Kjenne sine egne fordommer?

Nemlig, og det var faktisk noe Goethe var veldig opptatt av: Når bringer jeg inn mine egne fordommer, og når lar jeg tingene selv komme til syne?

Går ikke kunstnere mer fenomenologisk til verks når de skal nærme seg et objekt?

Kunstnere glemmer kanskje ikke seg selv, sitt eget bidrag i prosessen så lett som forskere gjør det. Forskere innbiller lettere seg selv at de står på siden av forskningsprosessen. Hvis det er slik at forskeren faktisk er hovedinstrumentet i forskningen, så bør en stemme dette instrumentet slik at det ikke er falskt. Det er det ene, det andre er at tingene faktisk uttrykker sine egne teorier, at det er ideer i naturen.

Der får du ikke mange med deg i dag!

Men verdensutviklingen er ikke slutt enda! Saken er den at det koster oss dyrt å ikke kjenne til tingenes ideer. Vår erfaring med miljøkatastrofer kan vise oss at vi faktisk trenger en vesenserkjennelse av naturen for å vite hva slags natur vi lever i og griper inn i. Vi må kjenne ideene til denne naturen for å kunne bevare den. Da må vi inn på Goethes spor. Nå har vi forsøkt den materialistiske tilnærmingen siden Darwin – i 150 år – og økologisk sett har det ikke vært noen suksess.

Økonomisk sett har det vært en kjempesuksess.

Ja, men ikke bærekraftig. Vi kan ikke fortsette langs det sporet i all fremtid.

Er det andre enn antroposofen som har gått inn på Goethes spor?

Ja, det finnes flere goetheanister som ikke er antroposofen, som fysikeren Walter Heitler, og Adolf Portmann, en fremragende biolog, samt filosofen Gernot Böhme. De kjenner Goethes impuls og har knyttet an til den. Og så er det også mange som gjør dette på «instinkt». De kjenner ikke til Goethes bidrag, men jobber i den samme retningen, fenomenologisk. Metoden er veldig nærliggende for alle som lar naturenes fenomener leve opp i seg på en rik og ikke-reduksjonistisk måte. Men hvis du ikke gjør det bevisst, vil dette bli bare tilfeldige tilsynekomster. Problemer i denne sammenhengen er at vi har en veldig dogmatisk overbygning over biologien i dag. Når man nå feirer Darwins 200-årsjubileum, kommer det veldig tydelig frem at det har dannet seg en egen sekt av materialister på dette feltet. Det er selvfølgelig et problem. Man må her bryte gjennom en mur av dogmatikk innenfor.

De bøkene du har skrevet, hvilken mottagelse fikk de i disse miljøene?

Taushet. Ingen bokanmeldelse, bortsett fra de velvillige antroposofiske skribentene. *Genparadigmets fall* fikk riktignok en anmeldelse av en professor fra landbrukshøgskolen på Ås. Den var veldig positiv, men han syntes det var en vanskelig bok, merkelig nok, skjønt han var professor i plantefysiologi. Sannsynligvis var det for mye filosofi i den. Dagens biologer er ikke skolerte i filosofi. Det er et vanskelig fag for dem. Det ligger masse uttalt filosofi sprent inn i deres utdanning, men de har aldri bevisstgjort seg det. Forskjellen er at jeg tar det frem i mine bøker, drøfter det og belyser det. Da blir det anstrengende. Det finnes ingen vitenskap som ikke har et ontologisk og epistemologisk grunnlag. Og den form for søvn som har vært på dette området kan ikke vare evig. Det må før eller siden bli oppdaget at all vitenskap har et

filosofisk fundament – i en gitt ontologi og epistemologi. Dette fundamentet må selv bli kritisk belyst og begrunnet. Er det solid nok? Er det gangbart?

Peter Normann Waage skriver et sted i sin bok «Jeg. Individets kulturhistorie»: «I møtet med antroposofen Steiner kan likevel opplevelsen av å stå overfor en som ikke har et «synspunkt», men en som vet og kjenner «den objektive sannhet» til tider bli overveldende. Man spør seg hvor han selv er i det hele, i det han utreder og forteller om.» Jeg vil vel heller spørre hvor jeg selv er i det hele. For egen del har det alltid vært en kamp i møtet med hans skrifter. Steiner kommer jo med disse store scenene vi kan føle er riktige. Jeg hadde den samme følelsen av gjenkjennelse som deg, men når man går ham intellektuelt etter i sømmene, så

kan man jo ikke stå inne for alt? Har du noen gang kjent på det en kan kalle en autoritær trussel mot selvstendigheten i møtet med Steiners arbeider?

Man må jo gi den mannen, altså Steiner, rett til å mene hva han vil. Men Steiner ønsket seg medarbeidere, ikke proselytter. Så enhver må spørre seg: Hva kan jeg forholde meg til av alt dette, og hva kan jeg arbeide selvstendig med?

Steiners produksjon er enorm. Det er ikke bare Waage som har fått åndenød i møtet med dette verket. Men det er jo et fritt valg da, om en overhodet vil arbeide med det og i så fall hva en vil arbeide med. En behøver jo ikke å mene noe om hver eneste setning i hans verk.

De områder jeg kan sjekke ham på, er først og fremst innenfor filosofiens område, det som er tankemessig gjennomlyst. Det har jeg gått ganske grundig inn på, og der ser jeg at han har noe å fare med. Så har jeg gått inn på spesielle områder som embryologi og evolusjon. Steiner uttalte seg f.eks. nokså eksakt om når jeget, individualiteten, inkarnerer i fosteret. Han har jo et ganske differensiert begrepsapparat når det gjelder menneskenes ulike vesensledd: det fysiske legemet, eterlegemet, astrallegemet og jeget. Han sier at

menneskets individualitet forankrer seg i den fysiske kroppen på den 17.-18. dagen etter befruktning. Det er veldig eksakt. Han sier ikke hva som her skjer i fosterutviklingen. Og så vidt jeg har funnet ut av, visste ingen på Steiners tid nøyaktig hva som skjedde i fosterutviklingen på de aktuelle dagene. Og hvordan skulle de kunne det den gang? Senere har man møysommelig utarbeidet en morfologisk tidslinje, fra dag til dag. Dette har man samlet i løpet av det siste århundret, blant annet ved å studere fostre fra kvinner som har dødd i trafikkulykker osv. Slik har en klart å rekonstruere hva som skjer i fosterutviklingen fra dag til dag, og da har en funnet at nerverennen begynner å lukke seg til et rør på den 17.-18. dagen. Det er grunnlaget for sentralnervesystemet, ryggmargen og hjernen, som er ankerfestet for vår jeg-bevissthet. Dette begynner å utvikles den 17. dagen, og den 21. dagen har nerverøret lukket seg. Her har vi et eksempel der Steiner er veldig eksakt, så kommer forskningen og bekrefter dette senere. Det er slike ting som gjør meg ganske trygg på at mannen hadde visse innsikter, at han ikke var helt rav, ruskende gal. Han hadde «risikable hypoteser» i vitenskapsteoretisk forstand.

Du forholder deg til de tingene du ikke vet noe om som en interessant hypotese fra Steiner side? Så det er ikke noen autoritær trussel mot din selvstendighet?

I så fall er problemet mitt og ikke Steiners. Han må jo få lov til å være så skråsikker som han vil, men det er min oppgave å forholde meg fritt til hans utsagn.

I starten da jeg leste Steiner var det ikke så viktig for meg å forstå hvordan han hadde kommet fram til sine resultater fordi det var så fantastisk å lese noe en så lenge hadde følt var slik han beskrev. Da jeg begynte å undervise og lese alt han sier om barn, uten å begrunne det, ble jeg bare mer og mer irritert på mannen! Han sier at en skal være vitenskapelig, men selv er han veldig lite vitenskapelig i sine begrunnelser! Vel – for tiden er han jo der i godt selskap med bl.a. Foucault og andre postmodernister, men Steiner selv hevdet jo at han ville gå vitenskapelig til verks ...

Steiner var jo også et barn av sin tid, og dette

var en del av hans tidskultur. En akademiker på hans tid var et menneske som visste, og som ga videre av sin viten. Nå er vi blitt oss mer bevisst at vi skal stille våre lesere fritt, dvs. vise frem kortene våre. Vi må oppgi våre kilder; lyver de så lyver jeg. Men det er en stil vi har adoptert i de siste 40-50 årene. Når noen ga ut en doktoravhandling på Steiners tid, var litteraturlisten ofte svært kort og man hadde stort sett ikke fotnoter. Det kan ikke sammenlignes med det som er nå. Kravet til idémessig kontekstualisering, dvs. hvem har snakket om dette før, er mye sterkere i dag. Det må vi forholde oss til. Det å uttrykke tvil og åpning for andre synspunkt tror jeg ble regnet som en svakhet.

Skal jeg si noe om Påskeøya? Neste spørsmål nå er gjerne: «Kan Steiner ta feil?» – og det klassiske eksempelet man da trekker fram, er at Steiner i et foredrag sa at Påskeøya var sunket i havet. Forklaringen var så enkel at han hadde lest dette i avisen, og her hadde han åpenbart ikke koblet inn klarsynet. Mannen leser avisen, refererer det som står der og tar dundrende feil. Vel, så vet vi i det minste at Steiner kunne ta feil, hvilket jo er beroligende. Men om noen skulle ha ment noe annet, så har de det jo selvsagt ikke fra Steiner.

Men i vår tid vil vel mange av hans påstander måtte karakteriseres som åpenbaringer?

Spørsmålet er hvordan vi selv forholder oss til påstandene. Det er klart usunt å forholde seg til dem som åpenbaringer. Hvis man ikke ser noe alternativ, bør man heller holde seg borte fra å lese Steiner. Den direkte veien for å undersøke det han sier har han angitt i sin bok *Hvordan når man til erkjennelse av de høyere verdener?* Han kan jo ikke gjenta dette i hvert eneste av sine foredrag når han øser ut av «Akashakronikken».

Om du ikke har følt det som en autoritær trussel mot din selvstendighet, er det noen områder du har «knoklet» mer med enn andre? Der du virkelig har spurt deg «men Steiner, hva mener du virkelig her? Hva vil du med alt dette?»

Ja, jeg har lagt merke til at det finnes mange som finner Steiner litt for drøy rent generelt, mens de likevel anerkjenner hans innsats på spesielle områder. Jeg kom over et temmelig

sært eksempel: I en bok av kaosforskeren James Gleick fant jeg en referanse til vannforskeren og goetheanisten Theodor Schwenk – og til Steiner. Det var jo interessant. Nå viste det seg at Gleick ikke hadde så mye pent å si om Steiner, som han stort sett mente var en sjarlatan. Men en ting hadde Steiner forstand på, mente han, og det var birøkt! Av en eller annen grunn hadde han altså kommet over noen foredrag som Steiner hadde holdt om birøkt ... og der ble det full klaff. Vel, det er et temmelig sprøtt eksempel, men det illustrerer i det minste at det er mange måter å forholde seg til Steiner på ... Jeg studerte også en del sosialøkonomi mens jeg gikk på Ås, samtidig som jeg leste Steiners skrifter om økonomi. Hans ideer rundt økonomi er veldig fjernt fra Adam Smiths idealer, kan en si. Det er et verdenshav mellom de to tilnæringsmåtene. Men idet en ser hvordan et initiativ som banken Cultura tar form, kan en jo oppleve fruktbarheten av disse tankene.

Et annet eksempel på hvor utilnærmelig Steiner kan være: Mens jeg gikk på Landbrukshøyskolen var jeg med i en studiesirkel om økologisk landbruk. Jeg leste da også *Landbrukskurset* av Steiner. Det er noe av det tyngste og mest esoteriske han noen gang har skrevet. Du må nesten være bonde for å forstå det ... det vil si: Du må legge vekk visse stive tankeformer, som du er blitt drillet med under studiet. Som for eksempel at et grunnstoff er definerbart ut fra – eller uttømt ved – sin atomstruktur.

For det han skriver om grunnstoffer der, er nokså «eksotisk» i forhold til det som står i lærebøker om kjemi. Han sier for eksempel at «her kommer svovelet inn og fukter ditt og datt». Hva mener han med det da? Fukter svovelet? Umiddelbart forsto jeg lite av dette. Men senere lærte jeg blant annet om svovelbroene i proteinet, der svovelet faktisk står sentralt i de forbindelser som former proteinet og binder det sammen. Og så gav uttrykket plutselig mening!

I *Landbrukskurset* snakker Steiner om grunnstoffene som om de var personligheter som kommer inn på en scene. Du må lese dette i en helt annen modus enn en vanlig kjemibok. Er det er en Steiner-bok du virkelig må anstrenge deg for å forstå, så er det *Landbrukskurset*.

Hva var reaksjonene fra dine omgivelser da du begynte å interessere deg for antroposofien?

Da jeg først kom over Steiners arbeide følte jeg meg lik et barn som hadde funnet et gullskatt og måtte fortelle dette til alle med en gang slik at de kunne komme og forsyne seg. Det er nok til alle. Dette må de se, dette må de høre om! Jeg var rene emissæren for antroposofien og Rudolf Steiner, men bare en kort tid ... inntil jeg skjønnte at folk ikke ville plages med dette. Så jeg måtte lære å holde kjeft «the hard way». Det var veldig sunt, en blir sterkere innvendig av å måtte holde inne med viktige ting. Vi lever i en kultur som generelt er likegyldig eller fiendtlig innstilt til spirituelle tanker. Så finnes det små lommer med interesse, der en kan snakke åpent, men generelt må en lære å holde kjeft. Vi skal jo ikke plage folk med ting de ikke vil høre på.

Ja, jeg skjønner godt muslimene her til lands som føler at deres religion ikke kan bli snakket om på en reell og respektfull måte. Jeg kjenner meg igjen, for slik har vi antroposofier hatt det i alle år. Vi kan ikke snakke om det vi tenker for vi lever som Usman Rama sier i en «sekulær ekstremisme». Jeg ville gå så langt som å si «sekulær fundamentalisme», der kulturel relativismen lenge har satt agendaen.

I visse miljø får du deg en på tygga om du nevner Snåsamannen.

Vel, han er jo tatt inn i varmen i mange miljø da ... Hos folket ja. Han er farlig for academia. Skeptikerne sliter nå.

Mange av innleggene fra akademia hørtes ut som om de kom fra inkvisisjonens yppersteprest. En ting er at vi har lært å holde kjeft, men føler du at det har vært noen endringer fra du var 18 år til i dag mht reaksjoner fra dine omgivelser, hva du kan si og ikke si?

Ja, jeg vil si det er stor forskjell. Vi lever i en verden som er blitt fratatt en god del illusjoner, for eksempel illusjonen om evig materiell fremgang. Den er vi grundig kureret for. Sånn sett er det blitt vanskeligere å leve som en naiv materialist. Man kan være filosofisk materialist, eller praktisk materialist, men de praktiske materialister ser

nå enden på sitt prosjekt. Verden går ikke inn i evigheten mht materiell vekst. Så grunnlaget for en vending i vår kultur ligger allerede i denne erkjennelsen, at vi faktisk før eller siden må utvikle en bærekraftig kultur som ikke er bygd på evig produksjon og forbruk. Det er også skjedd en klimaendring ved at forskerne er blitt mer polariserte. På den ene siden er noen blitt mer dogmatiske, mens andre er blitt mer åpne.

Hva er skjedd innenfor antroposofiske kretser? Det er kommet flere Steiner-skoler, men da jeg gikk på Rudolf Steinerseminariet i Järna i 1980, var det stort sett de ressurssterke og intellektuelt sterke ungdommene som kom dit. I dag virker det som om

«enerne» finner seg andre arenaer?

Ja, generelt har det intellektuelle nivået på lærerskolene sunket, og det preger nok også den antroposofiske lærerutdanningen. Det sies jo gjerne at det bare er unntaksvis at lærerstudentene på Rudolf Steinerhøyskolen interesserer seg for antroposofi. Det som er i ferd med å skje, er at en umerkelig går over til å bli charter-skoler. De vil ikke arbeide med antroposofien, men de vil ha metoden. De vil ha periodeundervisning, de vil ha silkebøker og kunstneriske fag, de vil til og med ha eurytmi. De vil ha innpakningen, men ikke innholdet. De følger tradisjonen, men har ingen indre gnist. Det er jo en fair sak, i et fritt åndsliv må en ha lov til å gjøre det. Jeg ser det som et kjempeproblem, større enn i USA, for der har de valgt det, og vedkjent seg det, men i Norge blir det bare slik umerkelig, litt etter litt.

Vi får se ... vi har en trend nå som går i den retningen, og symptomene på dette er blant annet skoler som slutter å ha pedagogisk studie på lærermøtet, og der antroposofi er ikke lenger er noe en studerer eller snakker om på lærerrommet. En kan forklare dette ut fra ulike ting. Inntil for noen tiår siden var det færre skoler og færre lærere. De som kom var ofte «dedikerte antroposofere». Nå må vi gå bredere ut for å søke nye lærere. Det kan være tilstrekkelig at vedkom-

mende har et fag som skolen trenger. Interessen for og kunnskapen om antroposofi kan være lik null, og forbli det. Vi får se hva som vil skje fremover, men jeg tror ikke Steinerskolen kan overleve lenge uten at det er en indre gnist.

Mht anerkjennelse av det antroposofiske arbeidet er det jo symptomatisk at et vinblad anerkjenner at vinen som var laget på biodynamiske druer var den beste, men det kunne umulig være

pga alle de merkelige preparatene de bruker, altså pga den spesifikt biodynamiske metoden. Det måtte være fordi druene var økologisk dyrket!

Antroposofiske produkter anerkjennes, men ikke dens teorier og metode.

For meg er det et para-

doks at så mange anerkjenner antroposofien resultat innenfor for eksempel jordbruk og pedagogikk, men at så få som vil sette seg inn i hva det handler om rent filosofisk sett.

Det kan jo være noe med disse 350 bindene og 6000 foredragene. Kjøper du en pose gulrøtter vil du ikke nødvendigvis ha med hele denne pakka – der alt henger sammen. Det blir jo en litt stor bestilling.

Ser du antroposofien som en subkultur eller motkultur?

På samme måte som kristendommen var en subkultur, men ble en motkultur i romertiden, har antroposofien anlegg til å bli en motkultur. Ambisjonene er heller ikke små. Ambisjonen er å omskape kulturen, å spiritualisere den. Det spiller ingen rolle om en kaller det «antroposofi» eller ei. Det er mange som jobber på det samme prosjektet, som er en spiritualisering av kulturen. Dalai Lama jobber med det samme prosjektet som oss. En må være helt udogmatisk når det gjelder dette. Egypteren Ibrahim Abouleish er muslim, men han arbeider med det samme. Det dreier seg ikke om å utbre kristendommen eller noe slikt, men om en spiritualisering av kulturen innen alle religiøse og kulturelle kontekster.

«Det som er i ferd med å skje er at en umerkelig går over til å bli charter-skoler. De vil ikke arbeide med antroposofien, men de vil ha metoden.»

Går ikke alle mystiske tradisjoner ut på det samme?

Mer eller mindre. Du må huske på at sufismen har en filosofisk, moderne side, men deler av sufismen er rotfestet i gamle middelalderske tradisjoner, av stammekriger og blodhevn. Jeg kan ta et eksempel som Tsjetsjenia, som er så preget av vold; landet har vært sterkt preget av en gren av sufismen, så sufismen skal en ikke helliggjøre. Det finnes en del fine, moderne filosofiske sufister, men sufismen har hatt ulike ansikter rundt omkring, i Tsjetsjenia har den hatt et middelaldersk blodhevnpreg. Men i alle kulturer finnes det spirer til noe fremtidig.

Hvilke råd vil du gi til unge mennesker som begynner å interessere seg for antroposofi?

Skal en gjøre antroposofien til det den var tenkt å bli, må en individualisere den. Hver enkelt må finne sitt område og jobbe selvstendig og gi sitt eget lille originale bidrag. Ellers blir det bare repetisjon av det Steiner har sagt, og det er ufruktbart i lengden. Det kan en gjerne orientere seg i som en idéhistorisk oversikt, men hver må finne sitt område der en kan arbeide selvstendig og fritt. Det er fremtiden, individualisering. Dess mer jeg for eksempel fordypet meg i embryologien, dess mer kunne jeg bruke antroposofien som et redskap til å forstå fenomenene.

Synes du antroposofene stiller seg på sidelinjen i samfunnsdebatten?

Det kan se slik ut. På 50-tallet deltok jo antroposofene svært aktivt i mange avisdebatter, og mange sier at de nå har trukket seg tilbake. Men det er bare halve sannheten. Den andre delen av sannheten er at på den tiden var spaltene åpne for dem. Husk at i mange år var redaktøren i Morgenbladet antroposofen Øistein Parmann. Spaltene er stort sett ikke åpne lenger. Når man har fått det 20. avslaget, gidder man ikke bruke mer tid på det. Så da har man ikke stilt seg på sidelinjen; da er man blitt stilt der. Men heldigvis finnes det andre veier til samfunnsforbedring enn å skrive i Dagbladet og Aftenposten. Jeg har fått inn én kronikk i Aftenposten, men det var et svar på et angrep. Under et angrep på Steiner-skolen eller antroposofien kan vi få inn ett og

annet innlegg, men ellers ikke. Men vi får bruke de anledningene vi har: Bjørneboe-debatten nå i høst viser jo at antroposofene absolutt har noe å stille opp med, når de får slippe til.

Hva er utfordringen framover for den antroposofiske bevegelsen?

Akutt nå er det biodynamiske og utfordringen fra genteknologien. Man har klart å gjøre økologisk mat til en særinteresse for de med velutviklet gane, feinschmeckerne. Som om økologien er for spesielt interesserte, og ikke handler om jordens ve og vel.

Et annet kritisk felt er at man ikke tillater barn å være barn. Alle disse nasjonale prøvene, PISA-undersøkelser osv. har én eneste hensikt: Å styrke oss i den internasjonale konkurransen. Men på lang sikt er strategien dødbringende. Tar man livet av det barnlige, dreper man kreativiteten. Slik forbereder man ikke en dynamisk økonomi, men et klientsamfunn.

Jeg fikk nylig høre at en planlegger å innføre selvevalueringer helt ned i 1. klasse. 6-åringene skal evaluere seg selv hver uke! De skal sette seg mål og så evaluere sin egen måloppnåelse. Det kan jo bli litt deprimerende hvis du hele tiden må konstatere at du ligger under målsetningen. Hele livet blir et evalueringsprosjekt, der det er lett å komme ut mislykket: Livet mitt har kommet ut i tre minus! Det er en grusom måte å starte livet på. Det er det ene. Det andre er at det trigger en voksenbevissthet for tidlig, en selvkritisk holdning som barnet ikke er modent for. Hvis du lykkes med å skru på den knappen, er du i stand til å skape små voksne som aldri blir helt voksne. Fordi de aldri fikk være barn når de skulle ha vært barn, blir de heller aldri skikkelig voksne. Dette legger opp til en narsissistisk kultur, som vil bli en økende utfordring framover. Jeg spekulerer på hvor mange smeller vi må gå på før vi våkner opp. [Ω](#)